

Heinz-Josef FABRY, Ulrich DAHMEN (Hrsg.), *Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten*, Bd. 1 (*aleph–chet*), Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2011, ss. xxiv + 1096 [556].

Od kilku miesięcy wszyscy zainteresowani historiografią i teologią biblijną mają możliwość korzystania z cennej publikacji w postaci *Słownika teologicznego do tekstów qumrańskich* (dalej: *ThWQ*). Redaktorami słownika, opublikowanego nakładem Wilhem Kohlhammer Verlag, są prof. Heinz-Josef Fabry, pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn, oraz prof. Ulrich Dahmen z Instytutu Teologii Katolickiej Uniwersytetu Alberta-Ludwika w Siegen.

Końcowe lata ubiegłego wieku, naznaczone rekonstrukcją, odczytaniem i publikacją wszystkich tekstów znad Morza Martwego, otworzyły drogę najpierw do opracowania konkordancji do pism wspólnoty z Qumran¹, a nieco później – konkordancji do qumrańskich tekstów biblijnych². Zaowocowało to wzmożonymi badaniami dokumentów i lepszym poznaniem życia i tradycji eseneńczyków. To z kolei umożliwiło w 2007 roku rozpoczęcie prac nad *Słownikiem teologicznym do tekstów qumrańskich*, którego celem jest przedstawienie poglądów teologicznych starożytnej wspólnoty znad Morza Martwego. Na zaprezentowane w pierwszym tomie słownika hasła (jest ich w sumie 254: od *'āb* do *hātām*) złożyły się specjalistyczne badania 107 fachowców. Reprezentują oni niemalże wszystkie najważniejsze ośrodki naukowe świata: od Kanady (uniwersytety w Toronto,

¹ M. G. Abegg Jr., J. E. Bowley, E. M. Cook, E. Tov (red.), *Dead Sea Scrolls Concordance, The Non-Biblical Texts from Qumran*, Leiden 2003, I.

² M. G. Abegg Jr., J. E. Bowley, E. M. Cook (red.), *Dead Sea Scrolls Concordance, Biblical text from Qumran and Other Sites*, Leiden 2010, III.

Hamilton, Langley, Montrealu, Quebecu i Wolfville) po Australię (Perth) i od Filipin po Stany Zjednoczone (Atlanta, Austin, Azusa, Cedar Falls, Chapel Hill, Denver, Fayette, Minnesota, New Haven, Notre Dame, Nowy Jork, Oakland, Pasenda, Portland, Princeton, Provo, Saint Paul, San Diego, Steubenville, Tallahassee, Waco i Williamsburg). Z Europy największy wkład w opracowanie haseł mają specjaliści ze środowisk naukowych Niemiec (uniwersytety w Berlinie, Bochum, Bonn, Greifswaldzie, Koblenz-Landau, Marburgu, Monachium, Münster, Rostocku i Tybindze). Do prac włączyli się także naukowcy działający w Wielkiej Brytanii (Birmingham, Manchester, Cambridge i Londyn), Francji (EPHE-Sorbona i Angers) i Holandii (Leiden, Tilburg, Groningen). Nie zabrakło też wkładu specjalistów z uniwersytetów izraelskich (Hajfa, Jeruzalem, Tel-Awiv) i włoskich (Rzym, Siena, Turyn). Tę imponującą listę zamykają ośrodki naukowe Austrii (Wiedeń, Innsbruck) i Belgii (Leuven) oraz Europy Północnej: Norwegii (Oslo), Danii (Kopenhaga), Finlandii (Helsinki) i Szwecji (Uppsala).

Teksty wspólnoty z Qumran, które były sporządzane między pismami Starego i Nowego Testamentu (IV w. przed Chr.–I w. po Chr.), pozostawały w bezpośrednim związku z literaturą innych grup religijnych okresu międzytestamentowego i przygotowały grunt pod wczesne chrześcijaństwo i ruchy apokaliptyczne. Określenie dokładnej relacji, jaka istniała między reprezentantami tych społeczności, a zwłaszcza wzajemnych uwarunkowań i wpływów teologicznych możliwe jest jedynie przez szczegółową analizę leksemów stanowiących budulec pism. Na dany leksem składa się bowiem nie tylko znaczenie leksykalne słowa i zespół wszystkich jego funkcji gramatycznych, ale także formy językowe reprezentujące leksem i jego funkcje w tekście. Autorzy poszczególnych opracowań *ThWQ* przedstawiają więc walory semantyczne słów, ukazując ewolucję języka hebrajskiego, wpływy aramejskie, greckie i perskie oraz sukcesywne powiększanie pola semantycznego poszczególnych wyrazów. Słownik pozwala dostrzec różnorodność i złożoność judaizmu przełomu czasów, niesie pomoc w etymologicznym i semantycznym rozumieniu Biblii hebrajskiej, a zwłaszcza wpływów, jakie mogły wyrzeć na jej ostateczny kształt pisma qumrańskie. Publikacja jeszcze bardziej poszerza naszą wiedzę o wspólnotcie z Qumran w zakresie takich ważnych myśli teologicznych, jak np. zmartwychwstanie, mesjanizm, apokaliptyka, eklezjologia itp.

Struktura poszczególnych artykułów przypomina tę, którą znamy ze *Słownika teologicznego do Starego Testamentu*, przygotowanego również

pod redakcją prof. H.-J. Fabry'ego³. Chociaż w odniesieniu do tekstów z Qumran – ze zrozumiałych względów – nie udało się do każdego z haseł zawartych w *ThWQ* zastosować tych samych reguł co w *ThWAT*, to jednak zainteresowany: (1) znajdzie w słowniku informacje o liczbie, randze, przeznaczeniu i funkcji dokumentów, w których występuje dany termin; (2) zapozna się z historią ważniejszych pism; (3) dowie się, ile razy dane słowo występuje w odnalezionych dokumentach i jaka jest jego relacja (zgodność lub odmienność) do analogicznych terminów w Biblii hebrajskiej; ponadto (4) pozna faktyczne znaczenie świeckie, religijne i teologiczne danego słowa, a także jego synonimy i antonimy; (5) odnajdzie informacje dotyczące stosunku „terminu qumrańskiego” do jego odpowiednika w LXX; (6) związki z literaturą apokryficzną i pismami starożytnych historyków; oraz (7) odniesienia do literatury rabinicznej i pism Nowego Testamentu.

Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten jest cennym owocem ponad sześćdziesięciu lat badań nad tekstami qumrańskimi. Wartość słownika widoczna jest zarówno w rzetelnej analizie tekstów źródłowych, jak i szerokim przeglądzie związanych z poszczególnymi zagadnieniami światowych publikacji naukowych. Każde hasło zostało bowiem zaopatrzone we właściwą bibliografię związaną z podejmowanymi zagadnieniami. Dużą zaletą jest również czytelność prezentacji oraz zestawienie słów kluczowych (niemieckich) pojawiających się w tekście.

Po ogólnych opracowaniach tekstów qumrańskich, często powierzchownych i nie zawsze szczęśliwych, słownik, którego kolejny tom (drugi z zapowiadanych trzech) ukaże się pod koniec bieżącego roku (terminy z zakresu *tet-samech*), z pewnością pozwoli nam dokładniej poznać duchowy świat okresu międzytestamentowego, lepiej zrozumieć idee i myśli ksiąg Starego Testamentu, a także nurty teologiczne z początków literatury żydowskiej oraz zagadnienia leżące na pograniczu judaizmu i hellenizmu, jak i te, które tworzyły podwaliny Nowego Testamentu i teologię wczesnego Kościoła. Można się spodziewać, że takie gruntowne i całościowe ujęcie teologii wspólnoty qumrańskiej otworzy nowy etap w studiach nad zagadnieniami związanymi z historią biblijną i Pismem Świętym.

Ks. Mirosław Jasinski

³ G. J. Botterweck, H. Ringgren, H.-J. Fabry (red.), *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, Stuttgart 1970–, I–X.